

Summary
S.M. Tsaruk

Ten Commandments of the Singer Olexander Myshuga

The main ideas of vocal school of eminent singer and pedagogue Olexander Myshuga on the example of his "Ten Commandments of a Singer" have been studied in the article.

Key words: *art of vocal proficiency, vocal training of the future music teacher, basic principles of the vocal school of Olexander Myshuga.*

Дата надходження статті:

„26” листопада 2009 р.

УДК 37.012+910.1 (045)

І.М.ШОРОБУРА,

доктор педагогічних наук, професор
(м.Хмельницький)

Ретроспективний аналіз шкільної географічної освіти в середині ХХ століття

В статті розглядаються питання розвитку шкільної географічної освіти в середині ХХ століття. Аналізується побудова географічних курсів в школі. Розглядаються проблеми шкільної географічної освіти цього періоду та можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: *шкільна географічна освіта, природничі дисципліни, розвиток шкільної географічної освіти.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Шкільна географічна освіта як одна із складових духовного становлення особистості потребує сьогодні нових підходів, нових шляхів розвитку. Педагогіка ХХІ ст. вимагає переосмислення і творчого використання педагогічної спадщини різних історичних епох і цивілізацій. У ретроспективному аналізі, узагальненні та впровадженні історичного досвіду розвитку освіти й виховання закладено значний потенціал для осмислення сучасних шляхів становлення й розвитку національної системи освіти. Вивчення педагогічних явищ в історико-педагогічному вимірі дає можливість зрозуміти закономірності їхнього поступального розвитку, простежити обумовленість та взаємозв'язки із соціально-культурними, економічними та іншими процесами розвитку суспільства, адекватно оцінити сучасний стан педагогічного процесу і спрогнозувати його подальший розвиток.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Історії шкільної географічної освіти присвячено праці авторів, які вивчали цей феномен у контексті історико-педагогічної науки (В.Корнеєв, Л.Круглик, Л.Мельниченко, А.Сиротенко та ін.). У статтях Л.Мельничук подано особливості викладання географії в школах України в 1900-1960 рр.

Формулювання цілей статті... Мета статті – подати ретроспективний аналіз шкільної географічної освіти в Україні в середині ХХ століття.

Виклад основного матеріалу... В середині ХХ століття збільшилася кількість географічної літератури на допомогу вчителям: хрестоматій, довідників, книг про мандрівників та окремі країни. Виходить журнал для вчителів „Географія в школі”, який покращує викладання географії в школах України. Вивчення географії в нових умовах значно підвищило її статус, рівень фізико-географічних та соціально-економічних знань учнів. Проте у школах, як і раніше, не вистачало географічних посібників, методичних розробок.

Верховна Рада СРСР ухвалила Закон „Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР” (1958 р.). У квітні 1959 р. такий закон було прийнято і Верховною Радою Української РСР. З прийняттям Закону вводилися нові навчальні плани і програми, де перевага надавалась політехнічній освіті [4].

Так, змінилися підходи до побудови програм (за принципом концентричності), що давало можливість краще адаптувати географічні курси до вікових особливостей учнів; бралася до уваги перспектива повернення до найбільш важливого матеріалу в наступному концентрі; створювалися завершені цикли вивчення в середині єдиної системи. Складність побудови курсів була в тому, що географічний матеріал вивчався в різному обсязі. Курси географії, які вивчалися, практично змін не зазнали. Географію починали вивчати з 4 класу, де на її вивчення відводилось 1-2 години. Це був пропедевтичний курс, який знайомив учнів з основними географічними поняттями. В 5 класі на вивчення фізичної географії відводилось вже 3 години, а не 2, як раніше. В 6 та 7 класах географія (курси „Географія частин світу”, „Географія СРСР”) вивчалася по 2 години на тиждень. У 8 класі (2-3

години на тиждень) викладали економічну географію зарубіжних країн. Закінчувався курс вивченням економічної географії СРСР у 9 класі (2-3 години на тиждень). Одночасно у школі викладалось і природознавство, навчальний матеріал якого включав і деякі географічні знання. Природознавство вивчалось, як і географія, з 4 по 9 клас (2 години на тиждень) [6]. Увага звертається на використання активних методів навчання, підвищення наукового-теоретичного та методичного рівня вчителів, подолання формалізму у вивченні географії. Остаточо формується зміст і структура шкільної географічної освіти радянського зразка. Видаються нові навчальні плани і програми, які сприяють створенню нових підручників (автори М.Скаткін, Заславський, П.Счастнев, К.Строев, І.Мамаєв, М.Ляліков). Значна увага приділяється охороні природи, тому екологічні проблеми додаються до змісту всіх шкільних географічних курсів. Розвантажуються програми і підручники від громіздкого другорядного матеріалу. Книжково-словесні методи навчання змінювалися використанням наочності, підвищенням ролі самостійної роботи школярів. Це відповідало і потребам практики у зв'язку зі скороченням годин на вивчення географії зокрема та гуманітарних предметів взагалі, оскільки в розвитку освіти окреслилась тенденція до політехнізації навчання. Згідно з навчальним планом 1956/57 року кількість годин на вивчення географії скоротилася [9]. Зрозуміло, що навчання за старими програмами і підручниками ставало неефективним. Так, природознавство вивчали лише в 4 класі за підручником М.Скаткіна „Природознавство”. У 6 класі вивчення географії проводилося за підручником „Фізична географія частин світу” (автори П.Счастнев і П.Терехов) та географічним атласом до підручника. У підручнику подана детальна фізико-географічна характеристика частин світу, є достатня кількість малюнків. Дається характеристика великих країн, материків. У географічному атласі до підручника дібрано значну кількість карт до тем, які вивчаються в курсі „Фізична географія частин світу”. В 7 та 8 класах учні навчалися за підручником К.Строева „Географія СРСР”. В ньому подається характеристика природи СРСР: рельєф, корисні копалини, клімат, водні ресурси. Звертається увага на розвиток народного господарства Радянського Союзу, подається аналіз розвитку галузей промисловості та сільського господарства. Підручник містить і табличний матеріал, географічні, фізичні та економічні карти СРСР. Одним з найбільш відомих був підручник для учнів 8 класу „Географія Української РСР” професора О.Діброви [3], за яким з 1961 р. працювали школи України. Цей підручник давав повне, глибоке, комплексне уявлення про природу, населення і господарську діяльність України. Зміст підручника мав великий пізнавальний потенціал щодо формування в учнів фізико- та економіко-географічних знань, умінь і навичок, оскільки у ньому містилася значна кількість картографічного матеріалу, ілюстрацій, картосхем [3]. Було перевидано та доповнено підручник І.Мамаєва „Економічна географія зарубіжних країн” (вивчення цього курсу передбачалося в 10 класі). В підручнику розглядалися загальні теми економічної географії, а також подавалася характеристика соціалістичних та капіталістичних країн світу. Наголошувалося на перспективах розвитку та досягненнях соціалістичних країн світу. Ці підручники змістовим наповненням відрізнялися від своїх попередників. Удосконалювалася і система запитань у кінці параграфів [2].

В ці роки звертається увага на географічне мислення учня. Відомий методист М.Баранський писав з цього приводу: „Географічне мислення – це мислення, яке, по-перше, прив'язане до території, кладе свої міркування на карту і, по-друге, зв'язне, комплексне, що не замикається в рамках одного „елемента” або однієї „галузі”, – інакше кажучи, таке, що „грає акордами, а не пальчиком”... Зрозуміло, що географічне мислення є мислення, яке ґрунтується на принципах діалектичного матеріалізму, тобто те саме марксистське мислення в конкретних умовах географічної науки”. Він зауважував, що мета географії полягає в тому, щоб з'ясувати зв'язок явищ, а не заучувати переліки географічних об'єктів: „... діалектичний метод мислення розглядає всі речі не інакше, як у зв'язку і розвитку... Нехтування цією істиною не проходить безкарно для жодної науки. Географію ж, як науку комплексну, недотримання цього великого заповіту просто-таки руйнує, губить, знищує, не залишаючи від неї нічого, крім численних окремих, взятих з різних галузей знання, відомостей, позбавлених загального змісту і значення. І через це вивчення зв'язку природних явищ у просторі становить саму суть географії, її „ядро”, без якого воно втрачає смисл свого існування” [1, с.123].

Для полегшення опанування новими програмами та забезпечення вимог часу щодо шкільної географічної освіти видавництво „Радянська школа” видало для вчителів ґрунтовні науково-методичні праці. У них подавалися методичні розробки уроків, методичні вказівки, які допомагали молодому вчителю оптимально використати час уроку [7; 8]. Підвищенню якості географічної освіти сприяло і подальше осмислення методичних засад стосовно викладання предмета у загальнометодичних посібниках „Поради молодому вчителю географії” В.Замкового (1962 р.), „Підвищення ефективності уроку з географії” М.Янка (1963 р.). Питання щодо вдосконалення методів навчання активно розглядалися і в методичній літературі.

Посилюється увага до краєзнавчої роботи в школі. Виходять документи, у яких наголошується на необхідності вивчення рідного краю. Як одна з форм організації літнього відпочинку і оздоровлення старшокласників створюються табори юних туристів-краєзнавців. У цей період виходить чимало

методичних розробок на допомогу вчителю у проведенні краєзнавчих досліджень населеного пункту, спостереженні за природою, роботою на географічному майданчику. Серед них – „Методика краєзнавчого дослідження населеного пункту і його околиць” М.Русакова (1959 р.), „Висвітлення питань виробництва на уроках економічної географії” М.Штепи та інших (1960 р.), „Спостереження за видимим рухом Сонця у зв'язку з вивченням географії в школі”, „Шкільний географічний майданчик і робота на ньому” Т.Тетерського (1962 р.), „Топоніміка в школі” С.Бабишина (1962 р.), „Метеорологічні спостереження в школі” М.Любченка (1963 р.), „Формування практичних умінь і навичок при вивченні географії у 8-річній школі” В.Петренко (1964 р.) та ін.

У 1962/63 н.р. у світлі Закону „Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР” завершувалося перетворення десятирічних середніх шкіл в одинадцятирічні. Всі восьмирічні і середні загальноосвітні школи працювали за єдиним навчальним планом. У 1964 році був здійснений зворотний перехід від одинадцятирічної школи до десятирічки. Тому, починаючи з 1964/65 навчального року, викладання географії знову зазнало змін, а саме: до 8 класу перенесено вивчення загального економіко-географічного огляду СРСР (27 год.). При цьому зовсім скоротилося вивчення територіальних господарських комплексів – економічних районів. У 10 класі залишився курс економічної географії зарубіжних країн при 2 год. тижневого навантаження. Кількість годин з географії у 5-7-х класах не змінилася.

У ці роки в школах все більш помітним стає перехід від подачі готових знань до методики організації самостійної пізнавальної діяльності учнів [7; 8]. Значна увага приділяється активізації методів викладання, засвоєнню значного обсягу навчального матеріалу в класі під час уроку. Загострилася проблема щодо перевірки і оцінювання знань, умінь і навичок учнів восьмирічних та загальноосвітніх шкіл. Це сприяло більш чіткому визначенню норм оцінювання. Інструктивно-методичний лист (1966) рекомендував ставити з географії оцінку „5”, коли учень глибоко знає програмовий матеріал, послідовно викладає його при відповіді, самостійно робить узагальнення, правильно формулює і тлумачить географічні поняття і терміни, записує географічні терміни і назви географічних об'єктів та понять; уміє читати плани, топографічні, фізичні, політичні, кліматичні карти, дає коротку характеристику вивчених географічних об'єктів, територій, явищ; вміє точно виконати завдання географічного характеру, розкрити зміст зображеного та розуміє практичне значення виконаної роботи; правильно виконує контрольні, практичні, домашні завдання (розв'язування задач, заповнення контурних карт, креслення схем, графіків, діаграм, виконання малюнків, виготовлення макетів, наочних посібників тощо); добре володіє навичками спостереження за погодою, користуючись метеорологічними приладами, та свідомо обґрунтовує різні агротехнічні заходи географічними закономірностями [6].

Значну роботу з дослідження актуальних педагогічних проблем, вивчення і узагальнення передового досвіду вчителів географії, обміну досвідом і впровадженню в життя результатів теоретичних досліджень проводив відділ методики географії Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР. За ініціативою і участю завідуючого відділом методики географії НДІП УРСР О.Діброва, завідуючого редакцією географії видавництва „Радянська школа” П.Вовченка та інспектора-методиста Міністерства освіти УРСР М.Токарського в 1948 р. були створені методичні щорічники „Географія в школі” і „Краєзнавство в школі”. У 1948-1966 рр. видано тринадцять методичних випусків „Географія в школі” і дев'ять випусків „Краєзнавство в школі”. Серед авторів методичних випусків зустрічаємо статті таких відомих учителів географії, як Л.Круглікова-Гречаного, Д.Судейченка, К.Толченнікової, М.Куваєвої, В.Замкового, М.Янка, Г.Скарлато, П.Бурдейного, Т.Тетерського, І.Саєнка, І.Кулика, Є.Кикоїн, Л.Вайшенкера, Н.Завалій, О.Телеганя, К.Сакуна, І.Сподобіна, М.Токарського та ін.

Отже, в середині ХХ століття відбулися якісні зрушення у системі шкільної географічної освіти. Це були плідні роки у розвитку шкільної географічної освіти. Значна увага приділяється питанням змістового наповнення географічних курсів, розвитку методичного забезпечення, удосконалення методики викладання географії.

Висновки... Ретроспективний аналіз показує зростаючу роль шкільної географічної освіти у середині ХХ століття, допомагає краще зрозуміти проблеми, які стояли перед шкільною географічною освітою десятиліття тому і творчо підійти до вирішення наріжних питань сучасної географії в оновленій українській школі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Баранский Й. Н. Методика преподавания экономической географии / Й. Н. Баранский. – М. : Учпедгиз, 1960. – 160 с.
2. Географія в школі. – К. : Радянська школа, 1966. – Вип. VIII. – 152 с.
3. Діброва О. Т. Географія Української РСР / О. Т. Діброва. – К. : Радянська школа, 1954. – 307 с.
4. Закон „Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР” // Збірник наказів та інструкцій. – 1959. – № 8. – С. 2-3.
5. Замковий В. П. Поради учителю географії / В. П. Замковий. – К. : Радянська школа, 1962. – 180 с.
6. Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – К. : Радянська школа, 1970. – № 7-8. – 46 с.

7. Методика обучения географии в средней школе : теоретические основы методики обучения географии / под ред. А. Е. Бибики и др. – М : Просвещение, 1968. – 391 с.

8. Методы обучения географии (из опыта работы) / под ред. В. А. Коринской и Л. М. Пашечниковой. – М. : Просвещение, 1968. – 158 с.

9. Навчальні плани початкової, семирічної і середньої школи УРСР, розроблені управлінням та затверджені Міністерством освіти 1957-1958 н.р. // ЦДАВО. – Ф. 166. – Оп. 15. – Т. 2.

10. Откаленко М. П. Щоденник географічних спостережень у восьмирічній школі. 5 клас / М. П. Откаленко. – К. : Радянська школа, 1961. – 46 с.

Аннотация

И.М.Шоробура

Ретроспективный анализ школьного географического образования в середине XX столетия

В статье рассматриваются вопросы развития школьного географического образования в середине XX столетия. Анализируется построение географических курсов в школе. Рассматриваются проблемы школьного географического образования этого периода и возможные пути их решения.

Ключевые слова: *школьное географическое образование, природоведческие дисциплины, развитие школьного географического образования.*

Summary

I.M.Shorobura

Retrospective Analysis of School Geographical Education in the Middle of the 20th Century

The questions of development of school geographical education in the middle of the 20th century have been studied in the article. The structure of geographical courses in school has been analyzed. The problems of school geographical education of this period and possible ways of their solving have been examined.

Key words: *school geographical education, natural study disciplines, development of school geographical education.*

Дата надходження статті:

„25” листопада 2009 р.

УДК 37.036 (045)

Г.В.ЯКІВЧУК,

аспірант

(м.Хмельницький)

Результативність виховання творчої особистості майбутнього вчителя музики в процесі вивчення українського музичного фольклору

В статті розглядається актуальна педагогічна проблема – відслідковування результативності процесу виховання творчої особистості майбутнього вчителя музики в процесі вивчення українського музичного фольклору. На основі розроблених критеріїв й показників вихованості творчої особистості автор розкриває процес дослідження творчої особистості в контрольному експерименті, робить висновки щодо динаміки виховання майбутнього вчителя музики в контрольних та експериментальних групах та представляє загальні висновки дослідження.

Ключові слова: *творча особистість майбутнього вчителя музики, критерії й показники вихованості майбутнього вчителя музики, контрольний експеримент, результативність процесу виховання майбутнього вчителя музики.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Економічне, соціальне і культурне оновлення української держави зумовлює потребу в професійно компетентних і творчих фахівцях, здатних мобільно і нестандартно вирішувати проблеми, демонструвати творчий підхід у професійній діяльності та досягати в ній соціально та особистісно значущих результатів. Тому особливого значення у вищих навчальних закладах педагогічного профілю набуває як модернізація змісту і впровадження навчально-виховних технологій як інструмента професійного і особистісно-творчого становлення студента, так і відстеження результативності цього процесу.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Досліджуючи творчу особистість вчителя, науковці й практики використовують діагностику творчих здібностей А. Лук [2], творчого мислення М. Холодної [8], діагностики В. Моляко [3], В. Рибалки [5] та ін. У розробці власної методики діагностики творчої особистості майбутнього вчителя музики засобами українського музичного фольклору ми базувалися на підходах до діагностики творчої особистості учнів О. Сисоевої [7], творчої особистості вчителя В. Андреева [1], педагогічної діагностики художнього розвитку особистості О. Рудницької [6].

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є аналіз результатів кінцевого експерименту дисертаційного дослідження та формулювання його загальних висновків.

Виклад основного матеріалу... Для реалізації поставлених завдань дослідження було розроблено систему критеріїв і показників вихованості майбутніх вчителів та методику діагностики творчої особистості майбутнього вчителя музики у процесі вивчення українського музичного фольклору.